

УДК 343.342.3

DOI <https://doi.org/10.32782/LST/2021-2-5>

Петро ХРЯПІНСЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри публічного права Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», просп. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0002-2894-1086

Бібліографічний опис статті: Хряпінський, П. (2021). Взаємодія кримінального та кримінального процесуального права щодо звільнення від відповідальності. *Law. State. Technology*, 2, 36–42, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-2-5>

ВЗАЄМОДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В сучасних умовах реалізація принципу невідворотності кримінальної відповідальності й покарання зазнає раціональної модифікації. До механізму кримінально-правового регулювання залучаються засоби, засновані на стимулюванні та заохоченні правомірної, соціально-корисної поведінки.

Метою статті є встановлення взаємодії кримінального матеріального та процесуального права щодо звільнення винного від кримінальної відповідальності. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань, як: 1) визначити правову природу звільнення від кримінальної відповідальності; 2) окреслити передумови, підстави та умови процесуального порядку здійснення звільнення від кримінальної відповідальності; 3) розкрити взаємодію кримінального та кримінального процесуального права щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній комплексно розглядаються основні питання взаємодії матеріального та процесуального кримінально-правових аспектів звільнення від кримінальної відповідальності. Надано пропозиції вдосконалення чинного кримінального та кримінального процесуального законів з урахуванням позиції потерпілої особи щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності.

Зроблено **висновок** про необґрунтовані обмеження позиції потерпілого щодо впливу на звільнення від кримінальної відповідальності як на підставах Загальної, так Особливої частин кримінального права України. Вносяться пропозиції щодо виправлення зазначеного становища шляхом нової редакції відповідних норм Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, закриття кримінального провадження, правова позиція потерпілого, змагальність та рівність прав сторін у кримінальному провадженні.

Petro KHRIAPINSKIY

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Professor of the Department of Public Law of the Institute of Humanities and Social Sciences of the National Technical University «Dnipro Polytechnic», 19 av. Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2894-1086>

To cite this article: Khriapinskiy, P. (2021). Vzaiemodiia kryminalnoho ta kryminalnoho protsesualnoho prava shchodo zvilnennia vid vidpovidalnosti [Interaction of criminal and criminal procedural law on release from liability]. *Law. State. Technology*, 2, 36–42, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-2-5>

INTERACTION OF CRIMINAL AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW ON RELEASE FROM LIABILITY

In modern conditions, the implementation of the principle of inevitability of criminal liability and punishment is rationally modified. The mechanism of criminal law regulation involves means based on the encouragement and stimulation of lawful, socially useful behavior.

The purpose of the article is to establish the interaction of criminal substantive and procedural law on the release of the perpetrator from criminal liability. Realization of the set purpose provides the decision of such tasks, as: 1) definition of the legal nature of release from criminal liability; 2) outlining the preconditions, grounds and conditions

of the procedural procedure for exemption from criminal liability; 3) to disclose the interaction of criminal and criminal procedural law on exemption from criminal liability.

The scientific novelty of the article is that it comprehensively addresses the main issues of interaction of material and procedural criminal law aspects of exemption from criminal liability. Proposals were made to improve the current criminal and criminal procedural laws, taking into account the position of the victim on the possibility of release from criminal liability.

It was concluded that the victim's position on the influence on the release from criminal liability was unreasonably limited both on the grounds of the General and Special Parts of the Criminal Law of Ukraine. Proposals are made to correct this situation by a new version of the relevant provisions of the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine.

Key words: exemption from criminal liability, closure of criminal proceedings, the legal position of the victim, competitiveness and equality of rights of the parties in criminal proceedings.

Актуальність проблеми. Захист прав і свобод людини та громадянина є обов'язком держави загалом, а отже, й усіх без винятку органів державної влади. Суди виконують цей обов'язок шляхом здійснення правосуддя, тому завданням судової системи є надання якісного правосуддя фізичним та юридичним особам. Здійснення судами правосуддя, що ґрунтується на справедливості й верховенстві права, було та є основними гарантіями захисту прав людини й громадянина. Тому ефективність і якість здійснення кримінального судочинства щодо звільнення від кримінальної відповідальності для державної влади загалом та судової зокрема мають перебувати на одному щаблі з найвищими міжнародно-правовими стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці звільнення від кримінальної відповідальності та закриттю кримінального провадження у зв'язку із цим присвятили свої дослідження Ю.В. Баулін, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, О.О. Житний, О.С. Козак, О.В. Наден, Д.В. Філін, Л.А. Хруслова, М.Є. Шуміло, А.М. Яценко та інші. Натомість суперечливими залишаються питання співвідношення загальних та спеціальних видів звільнення (О.С. Козак, О.В. Наден), визначення передумов, підстав та/або умов звільнення від кримінальної відповідальності (А.А. Вознюк, А.М. Яценко), правової позиції сторін кримінального провадження щодо звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження (Д.В. Філін, Л.А. Хруслова) тощо.

Визначення мети дослідження. Метою статті є встановлення взаємодії кримінального матеріального та процесуального права щодо звільнення винного від кримінальної відповідальності. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань, як: 1) визначити правову природу звільнення від кримінальної відповідальності; 2) окреслити передумови, підстави та умови процесуального порядку здійснення звільнення від кримінальної відповідальності; 3) розкрити взаємодію кримінального та кримінального процесуального права

щодо звільнення від кримінальної відповідальності. 4) внести пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального та кримінального процесуального законів з урахуванням позиції потерпілої особи щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація принципів гуманізму, економії кримінальної репресії зумовлює появу у Кримінальному кодексі України (далі – КК) норм, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності. Вони стимулюють осіб, що потрапили у сферу кримінально-правового регулювання, вчиняти правомірні, суспільно-корисні діяння, загалом поводитися як законослухняні громадяни. Звільнення від кримінальної відповідальності це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК, та у порядку, встановленому у Кримінальному процесуальному кодексу України (далі – КПК). Закриття кримінальної справи зі звільненням від кримінальної відповідальності можливе лише в разі вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК, та за наявності визначених у законі правових підстав, вичерпний перелік яких наведено у ч. 1 ст. 44 КК, а саме: у випадках, передбачених КК, а також на підставі закону України про амністію чи акта помилування. Така позиція, що підтримана у доктрині, була сприйнята і Верховним Судом України (далі – ВСУ), який визначив, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, яка вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК, в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України [1]. Закриття справ щодо таких осіб є проявом загальної тенденції розвитку кримінального законодавства у напрямі пом'якшення відповідальності за злочини невеликої та середньої

тяжкості, вчинені вперше, крім корупційних злочинів, законодавчим втіленням державного гуманізму, наданням державою людині, яка оступилася, можливості виправитися. Водночас звільнення від кримінальної відповідальності не є виправданням особи.

Загальні положення закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності викладені в ст. 285 КПК, зокрема: 1) особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність; 2) особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення; 3) підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави; 4) у разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Практика закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності згідно положень КПК набула поширеного застосування. Так, одразу із набуттям в 2012 р. чинності КПК, кількість осіб, стосовно яких суди закрили провадження у справах, за постановами (ухвалами) судів, що набрали законної сили, в 2013 р. збільшилася і становила 22,8 тис. осіб. Було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку: з примиренням винного з потерпілим 7,6 тис. осіб або 33,5 % (16,9 % – 2012 р.) від кількості тих, щодо яких справи закрито; зі зміною обстановки – 1,3 тис. осіб або 5,7 % (10,5 %); з дійовим каяттям – 1,3 тис. осіб або 5,7 % (9,9 %); зі смертю – 1,3 тис. осіб або 5,7 % (7,5 %); із передачею особи на поруки – 946 осіб або 4,1 % (7,6 %); з амністією 785 осіб або 3,4 % (19,1 %). У тому числі у справах публічного обвинувачення було закрито провадження стосовно 13,7 тис. осіб (18,6 тис.), із них у зв'язку з примиренням винного з потерпілим – 2,9 тис. осіб або 21,1 % (12,2 %) [2]. За останні п'ять років кількість звільнених від кримінальної відповідальності відповідно склала: у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК)

в 2015 р. – 1263, 2016 р. – 1072, 2017 р. – 1420, 2018 р. – 1811, 2019 р. – 1914 осіб; у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК) в 2015 р. – 3143, 2016 р. – 2902, 2017 р. – 3010, 2018 р. – 2980, 2019 р. – 3347 осіб; у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК) в 2015 р. – 630, 2016 р. – 457, 2017 р. – 428, 2018 р. – 367, 2019 р. – 375 осіб; у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК) в 2015 р. – 865, 2016 р. – 601, 2017 р. – 422, 2018 р. – 471, 2019 р. – 466 осіб [3, с. 50-52].

Законом передбачено загальні та спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. В загальній частині КК воно має місце: у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК); у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК); у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК); у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК); у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК); неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК). В Особливій частині КК здійснюється у наступних випадках: громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання (ч. 2 ст. 111 КК); особа, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і житих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України (ч. 2 ст. 114 КК); особа, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності нею здійснено виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам (ч. 3 ст. 175 КК); особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвочасною сплатою (фінансові санкції, пеня) (ч. 4 ст. 212 КК); особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану

фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня) (ч. 4 ст. 212-1 КК); особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю (ч. 2 ст. 255 КК); особа, крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації, за діяння, передбачене частиною першою цієї статті, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину (ч. 2 ст. 258-3 КК); особа, крім організатора або керівника терористичної групи (організації), за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину (ч. 4 ст. 258-5 КК); особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування (ч. 6 ст. 260 КК); особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої (ч. 3 ст. 263 КК); особа, яка вчинила злочин, передбачений частиною першою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно здала органам влади радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) (ч. 4 ст. 265 КК); особа, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства), але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки (ч. 4 ст. 289 КК); особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини

або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу) (ч. 4 ст. 307 КК); особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, за дії, передбачені частиною першою цієї статті (ч. 4 ст. 309 КК); особа, яка добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, за незаконні дії з їх виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті) (ч. 4 ст. 311 КК); особа, яка добровільно здала отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також за вчинення таких дій без спеціального на те дозволу (частина перша цієї статті) щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. (ч. 5 ст. 321 КК); особа, яка добровільно здала фальсифіковані лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за придбання, перевезення, пересилання чи зберігання з метою збуту, збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів, їх ввезення на територію України, вивезення з території України, транзит через її територію (частина перша цієї статті, якщо такі дії не створили загрози для життя чи здоров'я людей) (ч. 4 ст. 321-1 КК); особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної

вигоди вона – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, - добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені по відношенню до осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу (ч. 5 ст. 354 КК); особа, яка вчинила злочин, передбачений статтями цього розділу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно зі статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України (ч. 4 ст. 401 КК).

Суспільна цінність вказаних видів звільнення від кримінальної відповідальності полягає у активній співпраці осіб з правоохоронними органами і органами правосуддя у напрямках: а) припинення злочинної поведінки; б) добровільного повідомлення про злочин; в) самовикриття у злочині; г) викриття інших осіб, винних у злочині; д) нейтралізації, мінімізації, відшкодуванні суспільно-небезпечних наслідків майнового типу (податки, збори, обов'язкові платежі, фінансові санкції, пені, тощо); е) вилучення з неконтрольованого обігу предметів зі спеціальним статусом обігу (предмети, що є носіями державної таємниці, наркотичні засоби, психотропні речовини, зброя, бойові припаси або вибухові пристрої); є) загального і спеціального попередження вчинення нових злочинів; ж) виховного впливу на свідомість населення з метою профілактики вчинення злочинів. В.П. Тихий досліджуючи звільнення від кримінальної відповідальності у разі добровільної здали органам влади зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, обґрунтовано визначив запобіжний вплив цієї норми на попередження вчинення з використанням цих предметів тяжких і особливо тяжких злочинів проти життя і здоров'я людини, громадської безпеки і порядку (ч. 3 ст. 263 КК). Наявність вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин у злочинних елементах, - зазначає вчений, - надає їм додаткові можливості для вчинення злочинів. Не маючи цих предметів, особа в багатьох випадках не спромоглася б на вчинення злочину. Володіння ж вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами певною мірою може спонукати до злочину, формує впевненість

в успішності злочинних дій, тому що полегшує їх вчинення, та, відповідно, допомагає уникнути затримання [4, с. 29]. Очевидною є практична мета цього звільнення – якнайбільше та у найпростіший спосіб стимулювати осіб, що незаконно володіють зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, здати їх державним органам без побоювання бути притягнутими до кримінальної відповідальності.

З позицій запобіжної функції спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності можуть поділятися на: 1) норми, спрямовані, у тому числі, на припинення злочину, самовикриття і викриття інших осіб винних у його вчиненні, активне сприяння розкриттю злочину (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 309, ч. 5 ст. 321, ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 КК); 2) норми, спрямовані, у тому числі, на виключення з обігу предметів, засобів, речовин, що становлять підвищену суспільну небезпеку (ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321 КК); 3) норми, спрямовані, у тому числі, на повернення майна, здобутого злочинним шляхом, або на відшкодування завданих збитків (ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 4 ст. 289 КК). На нашу думку, не охоплюється цієї класифікацією ч. 4 ст. 401 КК у зв'язку з невизначеністю змісту позитивної посткримінальної поведінки військовослужбовця як підстави звільнення із застосуванням до нього заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних сил України [5, с. 29].

Звернемо увагу на ч. 3 ст. 285 КПК, згідно вимог якої підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави. У разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачено звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності передбачає й з'ясування правової позиції потерпілого щодо звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Так, в ч. 3 ст. 286 КПК вказано, що перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Також суд, у відповідності до

ч. 2 ст. 288 КПК, зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності. З'ясування думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності стосується всіх, без виключення, видів звільнення від кримінальної відповідальності як у справах приватного, так і публічного обвинувачення [6, с. 193]. Утім, заперечення потерпілого щодо звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності не призводить до того, що «досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку». На наш погляд, очевидним є недотримання у даному випадку вимог ст. 22 КПК щодо змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Кримінальне провадження має здійснюватися на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами. Сторони мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених чинним КПК.

Дослідження вищевикладених підстав звільнення від відповідальності засвідчує, що правова позиція потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності в абсолютній більшості випадків не впливає на закриття кримінального провадження та звільнення від кримінальної відповідальності. Прямо ця вимога є лише щодо звільнення у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК), згідно підстав якого, особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. На наш погляд, примирення між потерпілим та винним природно передбачає згоду потерпілого на звільнення останнього від кримінальної відповідальності. Опосередковано думка потерпілого враховується щодо звільнення у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК) у частині встановлення повного відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної підозрюваним чи обвинуваченим шкоди. Зрозуміло, що у разі лише часткового «відшкодування або усунення» потерпілий навряд чи погодиться на звільнення свого кривдника від кримінальної

відповідальності. Така ж само ситуація виникає й у разі звільнення на підставах ч. 4 ст. 289 КК тому, що особа має добровільно заявити про це правоохоронним органам, повернути транспортний засіб власнику і повністю відшкодувати завдані збитки.

Натомість, у більшості злочинів публічного обвинувачення, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, загалом не можна встановити думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності [7, с. 27–28]. Так, скажімо думка потерпілого не впливає на вирішення питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності у разі звільнення за підстав: у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК); у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК); у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК); неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК) в Загальній частині КК Так само думка потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності не може впливати на рішення про звільнення за приписами ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1; ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260 та деякими іншими приписами Особливій частині КК [8, с. 143].

Висновки. Відтак, взаємодія кримінального та кримінального процесуального права щодо звільнення від кримінальної відповідальності реалізується в узгодженості встановлення загальних та спеціальних передумов, підстав та умов звільнення від кримінальної відповідальності. Натомість, існують певні проблеми щодо врахування правової позиції потерпілого від злочину, тому що вимога з'ясування думки потерпілого щодо згоди на звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності стосується не всіх, а тільки окремих приписів КК. Згода потерпілого щодо звільнення від кримінальної відповідальності прямо вказана у якості підстав певних видів звільнення або безпосередньо витікає зі змісту зазначених приписів. Проведене дослідження зумовлює пропозицію «*de lege ferenda*» внести зміни до чинних КК та КПК України наступного змісту: 1) викласти ч. 2 ст. 44 Кримінального кодексу України в новій редакції: «2. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюються виключно судом. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом. У разі заперечення потерпілого від злочину, особа притягається до кримінальної

відповідальності за вчинений злочин на загальних підставах, передбачених цим Кодексом»; 2) викласти ч. 3 ст. 285 Кримінального процесуального кодексу України в новій редакції: «3. Підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження

з цієї підстави. У разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку. У разі заперечення проти цього потерпілого від злочину, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку, передбаченому цим Кодексом».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 // *Інформаційний сервер Верховної Ради України*. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>
2. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції за 2014-2015 рр. (за даними судової статистики) // *Інформаційний сервер Верховного Суду України*. Електронний ресурс: Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Analiz_krum_sud_2015.pdf
3. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М.В. В'юник, М.В. Карчевський, О.Д. Арланов; упор.: Ю.В. Баулін. Харків : Право. 2020. 212 с.
4. Тихий В.П. Квалификация преступлений против общественной безопасности : учебн. пособ. Харьков: Юрид. ин-т, 1981. 73 с.
5. Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : навч. посіб: ЗНУ. 2010. 270 с.
6. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 185–207.
7. Ляш А.О., Благодир С.М. Закриття кримінального провадження за новим КПК України : деякі питання. *Адвокат*. 2013. № 1 (48). С. 25–28.
8. Красій М. Звільнення від кримінальної відповідальності як основа в Кримінальному кодексі України і процедура в Кримінальному процесуальному кодексі України. *Національний юридичний журнал : теорія і практика (Молдова)*. 2016. Квітень. С. 140–144.

REFERENCES:

1. Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrainy zakonodavstva pro zvilnennia osoby vid kryminalnoi vidpovidalnosti: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 23 hrudnia 2005 r. № 12. *Informatsiinyi server Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Elektronnyi resurs: Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text> [in Ukrainian].
2. Analiz stanu zdiisnennia sudochynstva sudamy zahalnoi yurysdyktsii za 2014-2015 rr. (za danymy sudovoi statystyky). *Informatsiinyi server Verkhovnoho Sudu Ukrainy*. Elektronnyi resurs: Rezhym dostupu: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Analiz_krum_sud_2015.pdf [in Ukrainian].
3. Kryminalno-pravove rehuliuвання v Ukraini: realii ta perspektyvy (analytychni materialy) / M.V. Viunyk, M.V. Karchevskiy, O.D. Arlanov; upor.: Yu.V. Baulin. Kharkiv: Pravo. 2020. 212 s. [in Ukrainian].
4. Tykhyi, V.P. (1981). Kvalyfykatsyia prestuplenyi protyv obshchestvennoi bezopasnosti: uchebn. posob. Kharkov: Yuryd. yn-t, 1981. 73 s. [in Russian].
5. Khriapinskyi, P.V. (2010). Spetsialne zvilnennia vid vidpovidalnosti u kryminalnomu pravi ta zakonodavstvi Ukrainy: navch. posib: ZNU. 2010. 270 s. [in Ukrainian].
6. Baulin, Yu.V. (2013). Zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. 2013. № 1(1). S. 185–207 [in Ukrainian].
7. Liash, A.O., Blahodyr S.M. (2013). Zakryttia kryminalnoho provadzhennia za novym KPK Ukrainy: deiaki pytannia / A.O. Liash, S.M. Blahodyr. *Advokat*. 2013. № 1 (48). S. 25–28 [in Ukrainian].
8. Krasii, M. (2016). Zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti yak osnova v Kryminalnomu kodeksi Ukrainy i protsedura v Kryminalnomu protsesualnomu kodeksi Ukrainy. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia i praktyka (Moldova)*. 2016. Kviten. S. 140–144 [in Ukrainian].